

ואמר רבי עקיבא: כשהלכתי לאפריקי, היו קורין למעה "קשיטה".

למאי נפקא מינה? לפרושי ש"מאה קשיטה" דאורייתא — מאה דנקי.

לפרש את "מאה קשיטה" שהוזכר בתורה [בראשית לג], שהן מאה מעות.

אמר רבי: כשהלכתי לברכי חים, היו קורין למכירה שמוכר האדם — "כירה".

למאי נפקא מינה?

לפרושי, לפרש את האמור בכתוב [בראשית ג]: "בקברי אשר כריתי לי", דהיינו, אשר קניתי לי מהמוכר.

ובדרך אגב מובאים בגמרא עוד מעשים, במטרה לבאר מילים קשות מן התנ"ך:

אמר רבי שמעון בן לקיש: כשהלכתי לתחום "קן נשרי"א, היו קורין לכלה "נינפי", ולתרנגול "שכוי".

ומבארין: לכלה "נינפי" — מאי קרא?

איזה פסוק מתבאר על ידי מה ששמע ריש לקיש שקראו לכלה "נינפי"?

הפסוק [תהילים מח]: "יפה-נוף — מושב כל הארץ", והכוונה ליופי של כלה.

ומה שאמר ריש לקיש: "ולתרנגול שכוי" — איזה פסוק מתבאר על ידי זה?

אמר רב יהודה אמר רב, ואיבעית אימא רבי יהושע בן לוי: מאי קרא, איזה פסוק מבואר בכך?

הפסוק [איוב לח]: "מי שת בטוחות חכמה, או מי נתן לשכוי בינה".

וכך הוא ביאור הפסוק:

"מי שת בטוחות [ב"חלוקות]" חכמה" — אלו כליות, שהן חלוקות לאונות אונות.

"או מי נתן לשכוי בינה" — זה תרנגול, היודע להבחין בעוד לילה את בואו הקרוב של הבוקר.

ומעשה נוסף:

לוי איקלע הזדמן להחזיר אתרא למקום אחד.

אתא גברא לקמיה, בא לפניו אדם אחד, ואמר ליה:

"קבען פלניא!".

כ-ב

ולא הוה ידע לוי מאי קאמר ליה אותו אדם.

אתא, בא לוי, ושאל בי מדרשא, בבית המדרש, מה התכוין האדם שאמר "קבען פלוני".

אמרו ליה: מלשון גזלן אמר לך! כלומר, גזלני פלוני.

דכתיב [מלאכי ג]: "היקבע אדם אלהים?! כי אתם קובעים אותי! ואמרתם: במה קבענוך? — המעשר והתרומה".

כלומר, בני ישראל גוזלים את הקב"ה בכך שאינם נותנים את המעשר והתרומה.

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי: אי הואי התם, אילו אני הייתי שם [ולא לוי], הוה אמניא ליה הייתי אומר לאותו אדם: היכי [איך] קבעך? במאי קבעך? ואמאי מדוע קבעך?

וממילא הוה ידעינא. ומתוך תשובתו הייתי

מבין מה פירוש "קבען פלניא"!

ואיחו, לוי, שלא עשה כן, סבר: מילתא דאיסורא קאמר ליה. חשב שהכוונה לדבר איסור, ולא שייך לשאול עליו "איך קבעך", וכדומה.

במסכת מגילה [יו א] שנינו שאם קרא את המגילה בפורים לסירוגין, יצא.

ולא הוה ידעי רבנן מאי "סירוגין".

שמעיה לאמתא דבי רבי, דהזתנהו רבנן דהוה עיילי פסקי פסקי, שמעו את השפחה של בית רבי, שראתה את התלמידים נכנסים לבית המדרש קבוצות קבוצות, בהפסקות ביניהם, שלא נכנסו כולם בבת אחת.

אמרה להו: עד מתי אתם נכנסין סירוגין סירוגין?

ומכאן הבינו שסירוגין היינו חלקים.

וכוונת המשנה במגילה: הקורא את המגילה חלקים חלקים שלא ברצף אחד יצא.

מעשה נוסף:

במסכת יומא שנו בכרייתא [יח א] ששבעת ימים לפני יום הכיפורים היו מונעים את הכהן הגדול מלאכול שום וחלוגלוגות.

ולא הוה ידעי רבנן מאי חלוגלוגות.

יומא חד, שמעיה לאמתא דבי רבי, דהזית להווא גברא דקא מבדר פרפחיניה, יום אחד שמעו את השפחה של בית רבי, שראתה אדם שמפזר מין ירק [הנקרא פרפחינה].

אמרה ליה: עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך.

מעשה נוסף:

לא הוה ידעי רבנן מאי מה פירוש הכתוב במשלי [פרק ד], האמור על התורה: "סלסלה — ותרוממך".

יומא חד, שמעיה לאמתא דבי רבי, דהוות אמרה להווא גברא דהוה קא מהפך בשעריה.

אמרה ליה: עד מתי אתה מסלפל בשערך?

ומכאן שפירוש הכתוב "סלסלה", חפש והפוך, במטמונים שבתורה. ואז, התורה "תרוממך".

מעשה נוסף:

לא הוה ידעי רבנן מאי כוונת הכתוב [ישעיה יד]: "וטאטאטיה [את כבל] במטאטא השמד".

יומא חד, שמעיה לאמתא דבי רבי, דהוות אמרה [שהיתה אומרת] לחבירתה: שקולי טאטיתא וטאטי ביתא. קחי מטאטא וטאטאי את הבית.

מעשה נוסף:

לא הוה ידעי רבנן מאי מה פירוש הכתוב [תהילים נה]: "השלך על ח' יהבך והוא יכלכלך". לא הבינו את פירוש המלה "יהבך".

אמר רבה בר בר חנה: יומא חד, הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא, יום אחד הלכתי עם ישמעאלי אחד.

הוה דרינא טונא, ונשאתי משא.

ואמר לי הישמעאלי: שקול יהביך, הרם משאך, ושדי אנמלאי! השלך על גמלי.

ובתעניות, תקעו בשופרות של זכרים אילים שהם כפופין, ופיהן היה מצופה כסף, ושתי הצוצרות באמצע בין שתי השופרות.

ובתעניות השופר היה מקצר בתקיעתו, ואילו הצוצרות היו מאריכות — מפני שמצות היום בחצוצרות, היות ותקעו לאסיפת העם.

וכל איסוף העם היה בחצוצרות, שנאמר [במדבר י']: "עשה לך שתי חצוצרות כסף. והיו לך למקרא העדה".⁽¹⁸⁾

שנה יום הכיפורים של שנת היובל לראש השנה — לתקיעה, שבשניהם תוקעים בשופר של יעל פשוט.

ואף על פי שאין סיבת תקיעתו דומה לתקיעת ראש השנה, שהרי תקיעת ראש השנה היא לזכרון ולתפילה, ואילו התקיעה של יום הכיפורים היא סימן לשילוח העבדים ולהשמטת מכירת השדות. בכל זאת, דינו כראש השנה.

היות שהגמרא לומדת שדיני השופר של היובל ושל ראש השנה שוים, משום

ומכאן ש"יהבך" שהוזכר בפסוק היינו משאך. ופירוש הפסוק הוא כך: השלך על ה' יהבך — בטח בה' שייטיע לך. ואז, אם תבטח בו, הוא יכלכלך.

מתניתין:

אף על פי ששנינו במשנה הקודמת שכל השופרות כשרים לתקיעת שופר [חוץ משל פרה — לדעת רבנן], בכל זאת, לכתחילה —⁽¹⁵⁾

שופר של ראש השנה, צריך שיהיה שופר של יעל,⁽¹⁶⁾ שהוא פשוט ולא כפוף.⁽¹⁷⁾

ובבית המקדש היה פיו מצופה זהב.

ותוקעים בבית המקדש בשתי הצוצרות מן הצדדין, שהיו שני אנשים תוקעים בחצוצרות משני צידי התוקע בשופר — השופר היה מאריך בתקיעתו, וחצוצרות מקצרות.

שלאחר שהשתתקו החצוצרות, עדיין נשמע קול השופר, מפני שמצות היום בשופר [ובגמרא יתבאר מה כוונת המשנה כאן].

וכתבו הרמב"ן והריטב"א שהמצוה היא שהשופר יהיה פשוט, ואין הבדל בין שופר של איל לשופר של יעל. והתנא נקט יעל מפני שבדרך כלל הוא פשוט. ועיין ריטב"א. וכן כתבו הרא"ש והר"ן להלן בגמרא.

18. כך פירש רש"י. אבל הרמב"ם [תעניות א א] והרע"ב מביאים את הכתוב שם: "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות". ומכאן שמצוה לזעוק ולהתריע בחצוצרות על כל צרה שבאה על הציבור.

15. כך פירשו תוספות בתחילת דבריהם. וכן פירשו הרמב"ן והריטב"א. [וכן מוכח מהרא"ש והר"ן]. אבל יש מפרשים שמשנתנו מדברת לענין עיכובא ולא לענין לכתחילה בלבד. [רשב"א וריטב"א בשם יש מפרשים. ועיין גם בסוף תוד"ה של יעל].

16. הוא מין חיה. רש"י. אבל הערוך מפרש שהיא כשבה נקבה. ותוספות והראשונים מסכימים עם פירוש רש"י.

17. טעם הדבר יתבאר בגמרא.

ושל כל השנה בתעניות — בשופרות פשוטין. (21)

ומקשינן על רבי לוי: והתנן, הרי שנינו במשנתנו: שופר של ראש השנה — של יעל פשוט!?

ומתריצין: הוא, רבי לוי, דאמר כי האי תנא:

דתניא: רבי יהודה אומר: בראש השנה היו תוקעין בשל זכרים כפופין, וביובלות בשל יעלים.

ומקשינן: אם כן, ולימא, היה ראוי לרבי לוי לומר "הלכתא כרבי יהודה"!

ומתריצין: אי אמרת "הלכתא כרבי יהודה", אזי הוה אמוינא, הייתי אומר שאפילו בשופר של יובל נמי כרבי יהודה סבירא ליה, שתוקעים בו בשל יעלים.

לכן קא משמע לן רבי לוי, ואמר: "מצוה של ראש השנה ויום הכיפורים בכפופין. ושל כל השנה [בתעניות] בפשוטין".

הגמרא מבארת את טעמיהם של תנא קמא ורבי יהודה:

שבשניהם נאמר "שביעי", ולומדים זה מזה בגזירה שוה. [להלן לד א.](19)

ולכן, כמו שביום הכיפורים תוקעים בשופר, כך גם בראש השנה תוקעים.

וכמו שבראש השנה תוקעים בשל יעל כך גם ביום הכיפורים תוקעים בשל יעל.

וכן, שוה היובל לראש השנה לברכות, שאומרים במוסף של יום הכיפורים של יובל תשע ברכות, ובהן שלוש ברכות ראשונות, ושלוש אחרונות כבכל יום, ובאמצע שלש ברכות — מלכיות, זכרונות, ושופרות.

רבי יהודה חולק ואומר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים אילים, וביובלות בשל יעלים.

ורבי יהודה אינו לומד את ראש השנה והיובל בגזירה שוה [מפני שלא קיבל גזירה שוה זו מרבתיין].

גמרא:

אמר רבי לוי: מצוה לכתחילה, (20) שיהיה שופר של ראש השנה ושל יום הכיפורים של יובל — בשופרות כפופין.

פשוטים, ושופרות הזכרים כפופין. ומכל מקום כתבו הראשונים שנהגו לתקוע בשופר של איל, מצוה מן המובחר, זכר לעקידת יצחק. אבל הרמב"ם [שופר א א] כתב שכל השופרות פסולים חוץ מקרן של כבש [כלומר שדוקא שופר של איל כשר. וכל מין הכבשים הוא בכלל האיל]. ונראה מדברי הר"ן שלדעת הרמב"ם צריך ששופר הכבש יהיה כפוף. ואם לאו הרי הוא פסול.

19. רש"י.

20. כך פירשו כל הראשונים מלבד הרמב"ם ותוספות [סד"ה של יעל], ראה בהערה הבאה.

21. מכאן למדו הראשונים שהקפדה היא על כפיות ופשיטות השופר, ולא על מין הבהמה. ומה שהוזכר "יעל פשוט" או "זכרים כפופין" לאו דוקא. אלא שדרך שופרות היעלים שהם

לראש השנה, משום דגמרי גזירה שוה "שביעי שביעי", ללמד שדיניהם שוים.

ובתעניות, [כמה דכיוף איניש דעתיה טפי מעלי] (23) — אין הבדל בין פשוט לכפוף.

וכדי להבדילם מראש השנה ויום הכיפורים, תיקנו שיתקעו בכפופין.

ורבי לוי סובר כדעת רבי יהודה לענין שופר של ראש השנה, שתוקעים בכפוף משום שבתפילה צריך שהאדם יכופף את לבו. וסובר שלומדים את יום הכיפורים מראש השנה בגזירה שוה, הלכך בשניהם תוקעים בכפופים [רש"י].

שנינו במשנה: ופיו של השופר של ראש כז-א השנה, היה מצופה זהב.

ומקשינן: והתניא: ציפהו זהב במקום הנחת פיו של התוקע — השופר פסול. מפני שהתקיעה נעשית בזהב, ולא בשופר עצמו.

והוינן בה: במאי קמיפלגני, במה נחלקו חכמים ורבי יהודה?

ומשנינן: מר, רבי יהודה, סבר: בראש השנה, כמה דכיוף איניש דעתיה טפי מעלי. ככל שאדם מכופף את נפשו בתפילתו לארץ עדיף יותר, ותקיעת השופר של ראש השנה באה לתפילה, ולהזכיר עקידת יצחק. ולכן תוקעים בשופרות כפופין.

וביום הכיפורים של יובל, שאין התקיעה באה לתפילה — כמה דפשיט איניש, דעתיה טפי מעלי. ככל שאדם פושט את לבו ומיישרו, עדיף יותר. (22) ולכן תוקעים בו בשופרות פשוטין.

ואילו מר, תנא קמא, סבר: בראש השנה כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי! ככל שאדם מיישר את נפשו, עדיף, מפני שנאמר [איכה ג]: "נשא לבבנו אל כפיים".

וביום הכיפורים של יובל נמי, שוה הוא

לתקוע בכפופין משום היכר, ולא משום סברא זו.

אבל מהריטב"א נראה שגרס כגירסתנו. ופירש משום היכר, כדי להבדיל בין תקיעות תענית שאינם חיוב גמור, ואין סדר התקיעות ולא פסולי השופר מעכבין בהם. מה שאין כן בתקיעות דאורייתא — תקנו לעשותם בשופרות כפופין, משום שנאמר "הלכוף כאגמון ראשו", כאדם הנכלם ונחפר שמעשיו הביאו לו את הצרה הזאת.

ומכל מקום עיקר טעם התקיעות שבתענית, רש"י מפרש שהוא משום כינופיה. כלומר כדי לאסוף את העם. ואף הריטב"א מביא טעם זה. והוסיף טעם נוסף — כדי להעלות את התפילה בתקיעות.

אך הראשונים חולקים על דברי הרמב"ם. וסוברים שסוגייתנו מדברת רק לענין לכתחילה. שצריך שהשופר יהיה כפוף בין ממין איל בין משאר המינים.

ודעת תוספות בסוף דבריהם [בד"ה של יעל] שהשופר צריך להיות כפוף לעיכובא. [ועיין לעיל פרק ראשון הערה 403].

22. כדי שהשופר יזכיר לאדם לפשוט את עקמימות הלב, ולשוב בתשובה. [ע"פ רמב"ן רשב"א וריטב"א]. וגם לפשוט את ראשו בתפילה למעלה. שנאמר [איכה ג מא]: "נשא לבבנו אל כפיים" וגו'. [ריטב"א].

23. כתב מהרש"א שמרש"י מוכח שלא גרס כן. והיינו משום שרש"י מפרש שבתעניות תקנו